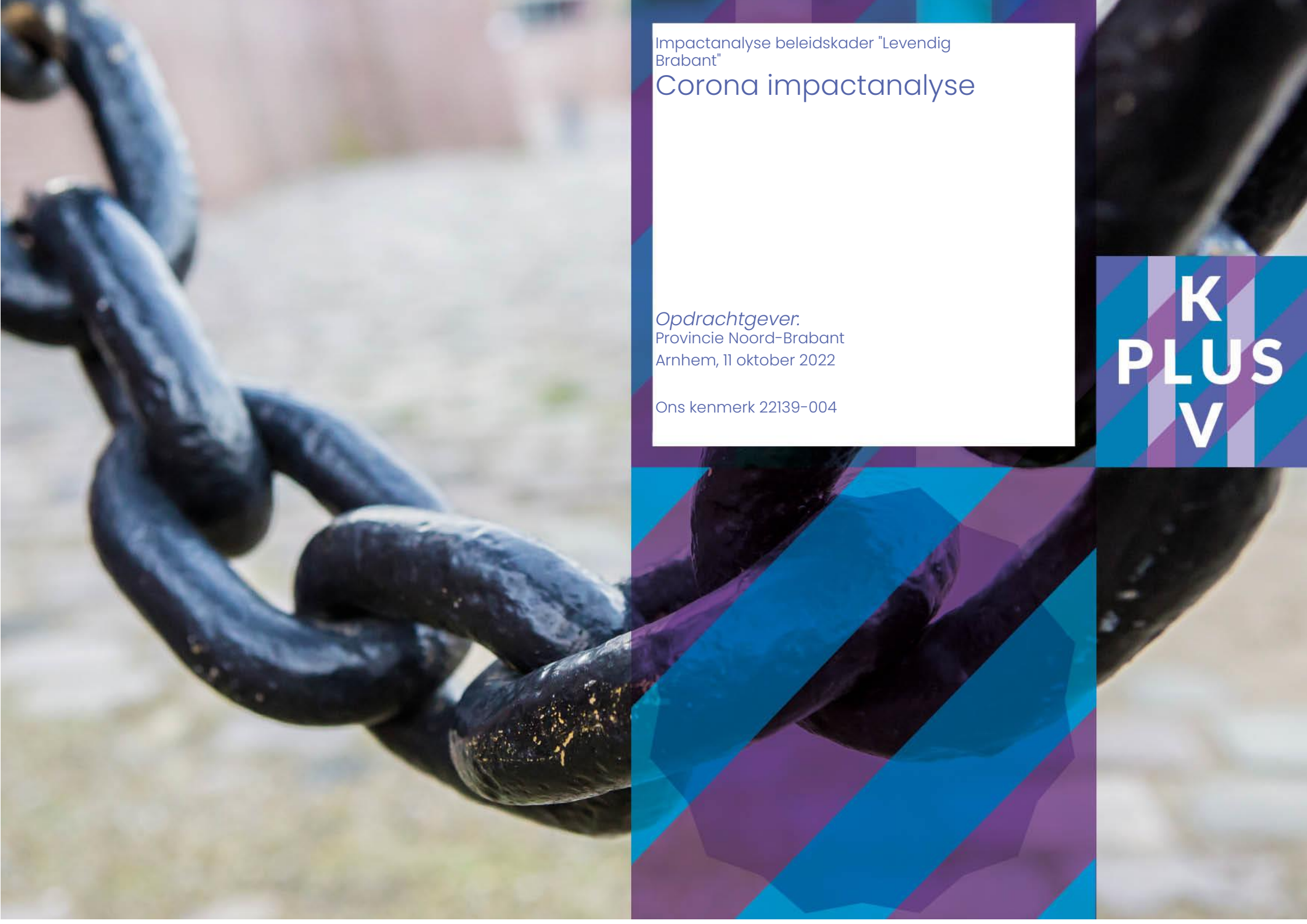

Impactanalyse beleidskader "Levendig
Brabant"

Corona impactanalyse

Opdrachtgever:
Provincie Noord-Brabant
Arnhem, 11 oktober 2022

Ons kenmerk 22139-004

K
PLUS
V

Impactanalyse beleidskader "Levendig Brabant"

Corona impactanalyse

Opdrachtgever:

Provincie Noord-Brabant

Arnhem, 11 oktober 2022

Contactpersoon: Bernedine Bos

Inhoud

01	Inleiding	5
02	Samenvatting bevindingen	7
03	Cultuur	9
04	Sport	13
05	Erfgoed	17
06	Vrijetijd	19
07	Bijlage 1: landelijke coronamaatregelen	22

08	Bijlage 2: Overzicht Steunpakketten Noord-Brabant 2020 t/m 2022	23
----	---	----

09	Bijlage 2: steunpakketten Noord-Brabant	23
----	---	----

01

Inleiding

De impact van de coronamaatregelen op Noord-Brabant

Provincie Noord-Brabant wil inzicht krijgen in de impact van de coronamaatregelen op de vier verschillende sectoren, namelijk cultuur, erfgoed, vrijetijd en sport. Niet alleen op de impact ten tijde van de maatregelen, maar ook op de doorwerking in de jaren daarna. Om de effecten van de coronamaatregelen in kaart te brengen, hebben wij relevante gepubliceerde onderzoeken geïnventariseerd en geanalyseerd aan de hand van deskresearch. Dit korte en bondige rapport bevat de inzichten van deze deskresearch en de bijbehorende conclusies en aanbevelingen voor Provincie Noord-Brabant.

Aanpak

Om de gevolgen van de coronamaatregelen te duiden, hebben we de nadruk gelegd op bepaalde focusgebieden, namelijk:

A. de *financiële impact* van de coronamaatregelen op de vier sectoren en voornamelijk:

1. De financiële effecten in termen van omzet, inkomen en werkgelegenheid;
2. De verklaringen van deze financiële effecten;
3. De meest getroffen groepen;

B. de *impact op het gebruikmaken* van activiteiten in de vier sectoren en voornamelijk:

1. De ontwikkelingen (veranderingen) in het gebruik van de relevante activiteiten (zoals bijvoorbeeld het aantal theaterbezoeken, of bezoeken aan sportwedstrijden);

2. De verklaringen van deze ontwikkelingen; Hoofdstukken 3 t/m 6 zijn opgedeeld op de bovengenoemde focusgebieden. De deskresearch is gebaseerd op de volgende onderzoeken en informatiebronnen:

- Brabantse Impact Monitor (2021)
- Arbeidsmarkt Inzicht (2021)
- Gevolgen van de coronacrisis voor de Brabantse cultuursector (2021)
- Waarde van cultuur Brabant (2022)
- Toekomstperspectief theaterbezoek in coronatijd; resultaten 1e onderzoek (2021)
- Ongelijk getroffen, ongelijk gesteund (2021)
- Rapportage impact van corona op de erfgoedsector in Noord-Brabant (2020)
- Monitor sport en corona IV (2021)
- Brabantse monitor maatschappelijke effecten coronavirus (2021)
- Trends en ontwikkelingen in het coronatijdperk (2021)
- Corona, cultuur en gemeenten (2021).
- Corona, cultuur en gemeenten -deel 2 (2022)
- Trendrapport toerisme, recreatie en vrijetijd (2021)
- Zo sport Nederland, trends en ontwikkelingen in sportdeelname (2020)

Hoofdstuk 2 omvat een samenvatting van de belangrijkste conclusies en bepaalde aandachtspunten om impact te verminderen als coronamaatregelen in de (nabije) toekomst

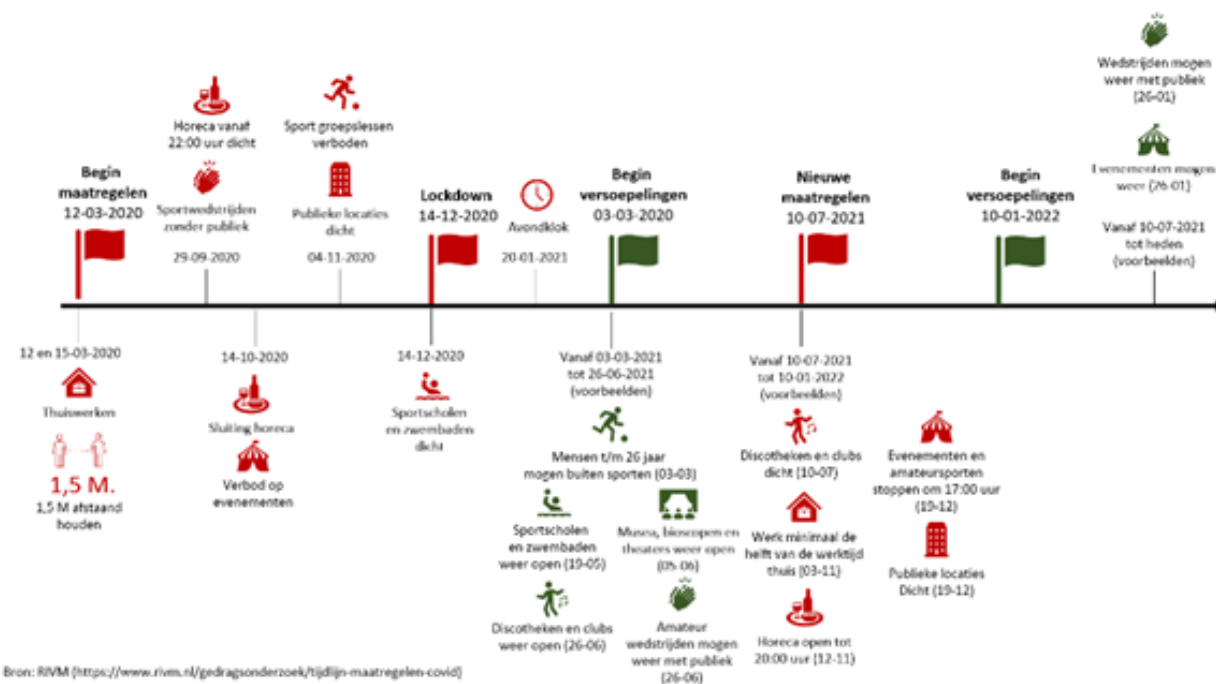
opnieuw genomen moeten worden. De overgrote meerderheid van deze beschikbare onderzoeken zijn gericht op de impact van de coronamaatregelen genomen *vóór het eind van 2020*. De meest recente cijfers over 2022 waren ten tijde van het onderzoek niet bekend en zijn daarom niet meegenomen in het onderzoek.

Het overzicht en de conclusies van dit rapport zijn dus voornamelijk gebaseerd op de bevindingen over de effecten *vóór het eind van 2020*. Hieronder staat een visuele weergave van de tijdlijn van de belangrijkste coronamaatregelen (en versoepelingen) die een impact hebben gehad op de vier

sectoren. In Bijlage 1 vindt u de uitgebreide lijst van alle coronamaatregelen van de RIVM vanaf 12 maart 2020 tot en met december 2020. In Bijlage 2 vindt u een overzicht van de steunpakketten voor Noord-Brabant.

Tijdlijn voorbeelden van de belangrijkste coronamaatregelen (en versoepelingen) tussen maart 2020 en juni 2022 met een effect op cultuur, sport, erfgoed en vrije tijd

02

Samenvatting bevindingen

De coronapandemie en de bijbehorende maatregelen hebben ongetwijfeld een impact gehad op verschillende facetten van de Noord-Brabantse samenleving. Het huidige rapport laat zien dat sectoren die centraal staan in het huidige beleid van Noord-Brabant, namelijk de sectoren van cultuur, sport, erfgoed en vrijetijd, ook beïnvloed zijn door de coronamaatregelen. Hieronder staat een samenvatting van de belangrijkste conclusies en bevindingen.

Cultuur

- De meeste culturele instellingen en voornamelijk de podia en de festivals lijden een aanzienlijk inkomensverlies (van gemiddeld 85%)
- Het totale inkomensverlies van de culturele sector in 2020 wordt geschat op 2,6 miljard euro.
- De culturele instellingen die de meest getroffen zijn, zijn ook degene die het grootste deel van de financiële steun hebben gekregen
- ZZP'ers en werknemers met kleinere contracten zijn het hardst getroffen
- Het publiek moest de culturele activiteiten laten schieten of kiezen voor alternatieven, zoals online bezichtigingen van culturele instellingen en andere soorten activiteiten (i.p.v. cultuur)
- Kleinschalige en locatiegeboden vormen van cultuur worden steeds populairder onder het publiek en de cultuurmakers

Sport

- Op landelijk niveau (inclusief Noord-Brabant) is de netto schade voor de breedtesport enerzijds zeer groot (ongeveer 452 miljoen euro) maar anderzijds lager dan in 2020 ingeschat dankzij o.a. de sport specifieke steunmaatregelen
- Binnensportbonden en sportbonden die evenementen organiseren zijn de twee groepen die financieel het hardst zijn geraakt
- Noord-Brabant vertoont een duidelijke daling (namelijk 6,25%) in de wekelijkse deelname aan sport
- Noord-Brabanders hebben hun sportpatronen veranderd, namelijk van binnen- naar buitensporten en van georganiseerd naar ongeorganiseerd

Erfgoed

- Erfgoedinstellingen die geheel of grotendeels afhankelijk zijn van eigen inkomsten, zoals kleine musea, zijn degene die het meest direct getroffen zijn
- Werknemers met kleinere contracten en oproepkrachten zijn voornamelijk degene die een baanverlies hebben meegemaakt
- Naast het aantal bezoeken dat afgenomen is, is ook de interesse voor erfgoed afgenomen. Noord-Brabanders zien erfgoed als minder belangrijk voor hun identiteit

Vrijetijd

- De meeste bedrijven binnen de vrijetijdsbranche hebben een aanzienlijk omzetverlies geleden in 2020

- De evenementbranche (met een omzetverlies van 80%) is de grootste verliezer
- Er zijn wel twee uitzonderingen, namelijk de vakantieparken en de campings die in 2020 juist een omzetverhoging hebben gerealiseerd
- Op werknemersniveau zijn voornamelijk de horecamedewerkers degene die minder arbeidskansen hebben gekregen wegens de maatregelen
- Er is afname in het aantal buitenlandse gasten in Noord-Brabant maar
- Tegelijkertijd is Noord-Brabant populairder geworden onder de Nederlandse bevolking: het aantal *nationale* hotelgasten in Brabant is in het derde kwartaal van 2020 gestegen

Aanbevelingen en aandachtspunten

Op basis van de bovengenoemde conclusies en de aanbevelingen van de relevante onderzoeken zijn er bepaalde aandachtspunten voor Noord-Brabant (in het geval van nieuwe coronamaatregelen):

- Houd rekening met de (extra) behoeften van bepaalde beroepsgroepen. Aangezien niet elke beroepsgroep gelijk getroffen is, hebben bepaalde professionals meer steun nodig (zoals oproepkrachten zzp'ers en werknemers met kleine contracten).
- Houd rekening met de behoeften van bepaalde risicogroepen (zoals de laagopgeleiden, de ouderen en de jongeren) die minder meedoen aan sporten en andere activiteiten wegens de coronamaatregelen
- Geef aandacht aan nieuwe vormen van cultuur, sport en vrijetijd. De coronamaatregelen hebben de keuzes van de Noord-Brabanders op deze gebieden beïnvloed en sommige van deze vormen zijn blijvend. Een voorbeeld hiervan is het gegroeide aantal online en hybride cultuurlocaties in Noord-Brabant.

03

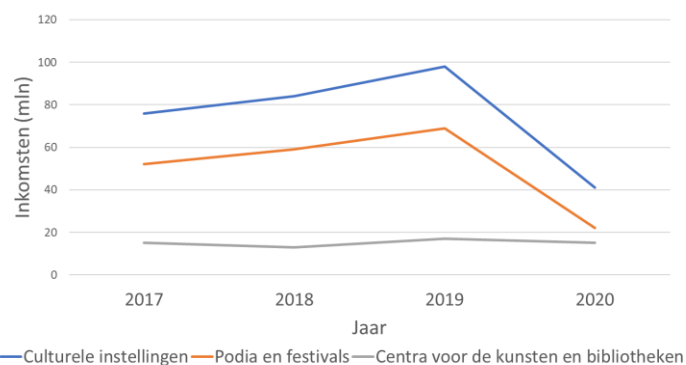
Cultuur

A. Financiële impact van de coronamaatregelen op cultuur

1. De financiële effecten in termen van omzet, inkomen en werkgelegenheid;
2. De verklaringen van deze financiële effecten;
3. De meest getroffen groepen

Omzet. Om de financiële impact van de coronamaatregelen in kaart te brengen, kijken we eerst naar de eigen inkomsten van de culturele instellingen. Volgens het onderzoek "Waarde van cultuur" (2022) zijn de inkomsten van de 148 instellingen in het eerste coronajaar hard gedaald (zie figuur 1).

Figuur 1. Ontwikkeling inkomsten culturele instellingen 2017 – 2020

De meeste culturele instellingen en voornamelijk de podia en de festivals krijgen te maken met aanzienlijk inkomensverlies. Bij de centra voor de kunsten en bibliotheken dalen de eigen inkomsten ook, maar niet zo sterk. De creatieve sector heeft in 2020 een inkomstenverlies geleden van 2,6 miljard euro volgens "Corona, cultuur en gemeenten" (2021).

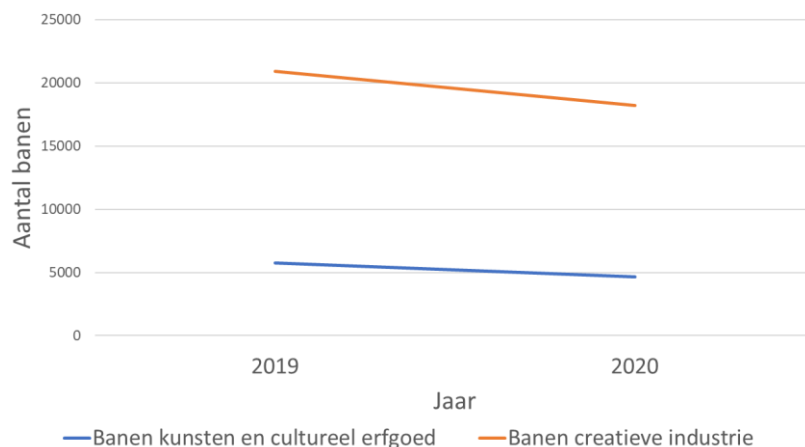
Deze conclusies zijn in lijn met de constatering van het onderzoek "Ongelijk getroffen, ongelijk gesteund" (2021). Dit onderzoek laat zien dat de eigen inkomsten van culturele organisaties in 2020 dalen gemiddeld met 85%. Voornamelijk de organisaties die voor het grootste deel drijven op publieksinkomsten (zoals grotere organisaties of poppodia) ervaren de sterkste krimp van de eigen inkomsten.

"Het hele culturele veld is kwetsbaar, ook door corona nog kwetsbaarder"
– Henri Swinkels

Subsidies. Hoewel de focus van dit onderzoek ligt o.a. op de financiële impact van de coronamaatregelen is het belangrijk om ook de positieve financiële effecten van de subsidies (naar aanleiding van de coronamaatregelen) in kaart te brengen. Volgens het onderzoek "Waarde van cultuur" (2022) zijn de subsidies in 2020 respectievelijk met 33% en met 16% gestegen (t.o.v. respectievelijk 2018/2017 en met 2019). Het gaat hier om alle subsidies: van het Rijk (BIS),

provincie, gemeente, fondsen en 'overige subsidiënten'. De culturele instellingen die de meest getroffen zijn, namelijk podia en festivals, zijn ook degene die het grootste deel van de subsidies hebben gekregen (namelijk 34%).

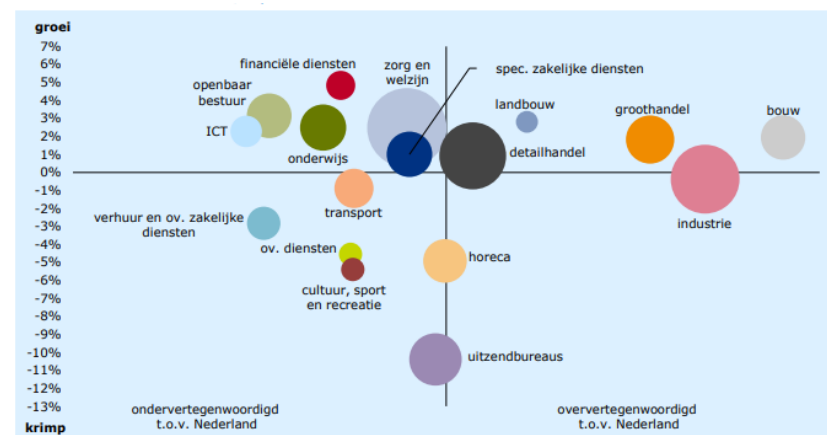
Werkgelegenheid. Volgens het onderzoek van de VNG "Corona, cultuur en gemeenten - deel 2" (2022) is Brabant een van de hardst getroffen provincies als het gaat om de afname in het aantal banen tijdens het eerste jaar van de coronapandemie. In de ranking van provincies zakt Noord-Brabant van plek vijf en zes in eerdere jaren naar plek negen in 2020. Figuur 2 geeft het aantal banen weer in de cultuursector in Brabant in de periode 2019 – 2020.

Figuur 2. Aantal banen cultuursector in Noord-Brabant 2019 – 2020.

Aangezien de cultuursector een belangrijke economische sector is in Noord-Brabant (ongeveer 23.000 banen voor cultuur), zien we dat de werkgelegenheid onder druk staat door de coronamaatregelen. Figuur 3 toont de mate van krimp van

de cultuursector in Zuidoost-Brabant t.o.v. andere sectoren wegens de coronamaatregelen in 2020 (Bron: UWV).

Figuur 3. Werknemersbanen per sector in Zuidoost-Brabant in 2020. Bron UWV, 2020.

ZZP'ers. Het onderzoek "Gevolgen van de coronacrisis voor de Brabantse cultuursector" (2021) laat zien dat voornamelijk de positie van zelfstandigen kwetsbaarder is geworden door de coronamaatregelen. Wegens o.a. het verzetten en de annulering van voorstellingen en performances, wordt de al benarde positie van zzp'ers nog lastiger. Daarnaast zien we in de resultaten van het onderzoek "Ongelijk getroffen ongelijk gesteund" (2021) dat de zzp'ers als eerste aan de beurt zijn bij bezuinigingen. In 2020 voeren de organisaties (en voornamelijk de grote organisaties) in Noord-Brabant bezuinigingen van gemiddeld 55% op de zzp'ers (versus bezuinigingen van 3% op het personeel in loondienst. Vrije producenten, die in 2019 voor 60% draaiden op de inzet van zzp'ers, verminderen de lasten van zzp'ers zelfs met 97%.

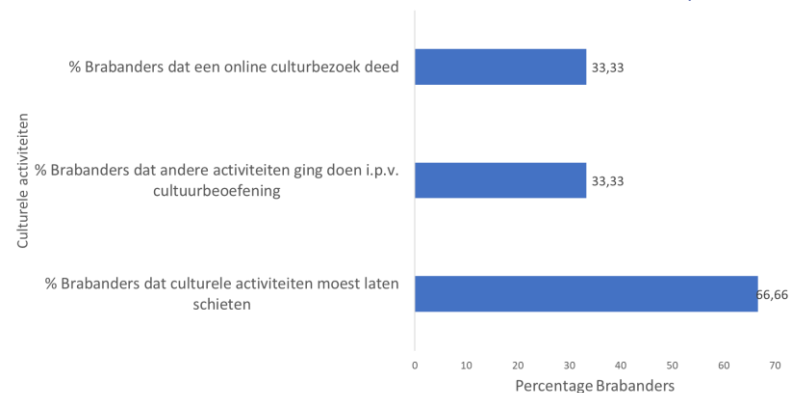

Werknemers met kleinere contracten. Wegens de coronamaatregelen zijn de kleine contracten in 2020 (t.o.v. 2019) het hardst getroffen. Het aantal banen met contracten van minder dan 12 uur is meer gedaald (30% daling) t.o.v. contracten tussen de 12 en de 20 uur (22% daling) en contracten tussen de 20 en 25 uur (9% daling).

B. Impact op het gebruikmaken van culturele activiteiten

1. De ontwikkelingen in het gebruik van de culturele activiteiten
2. De verklaringen van deze ontwikkelingen

Een van de grootste gevolgen van de coronamaatregelen is het daadwerkelijk bezoeken van culturele instellingen en het meedoen aan culturele activiteiten. Volgens het onderzoek "Gevolgen van de coronacrisis voor de Brabantse cultuursector" (2021) heeft de meerderheid van de Brabanders (die een culturele bezichtiging of activiteit had gereserveerd in 2020) haar plannen veranderd. Het publiek moest de activiteiten laten schieten of kiezen voor alternatieven, zoals online bezichtigingen van culturele instellingen en andere soorten activiteiten (i.p.v. cultuur). Figuur 4 toont de percentages van de Brabanders die in 2020 hun culturele activiteiten moesten annuleren of aanpassen.

Figuur 4. Annulering of aanpassing culturele activiteiten in 2020 in Brabant.

De beschermingsmaatregelen en het verbod op culturele activiteiten en evenementen zijn vanzelfsprekend redenen waarom de Brabanders minder of op een andere manier gebruikmaken van culturele activiteiten. Bovendien zijn er volgens andere landelijke onderzoeken nog andere redenen waarom mensen hun gedrag hebben aangepast.

"Het stimuleren van ondernemerschap was voor corona belangrijker dan dat het nu is."
– Jan Jaap Knol

De drie vaakst genoemde redenen om minder vaak (dan vóór februari 2020) culturele instellingen zoals theaters te bezoeken zijn dat: de kosten van het bezoek hoog/hoger gepercipieerd worden (40%), andere interesses zijn ontstaan sinds de coronacrisis (37%) er te weinig (aantrekkelijke) voorstellingen/concerten plaatsvinden (28%, zie onderzoek "Toekomstperspectief theaterbezoek in coronatijd; resultaten 1e onderzoek", 2021).

Naast de impact op het gebruikmaken van culturele activiteiten in 2020, zien we dat de coronamaatregelen ook consequenties hebben op het gebruikmaken van deze activiteiten in 2021 en tijdens de eerst helft van 2022. Een opmerkelijke consequentie is bijvoorbeeld de veranderingen in vraag en aanbod op het gebied van cultuur in Noord-Brabant maar ook in Nederland in het algemeen. Volgens het onderzoek "Corona, cultuur en gemeenten – deel 2" (2022), zijn er de volgende ontwikkelingen geweest:

- **Sterke toename van aanbod.** Makers en culturele instellingen zijn door gegaan met het creëren en produceren van nieuw aanbod.
- **Meer kwaliteit door ruimte in het maakproces.** De rust die noodgedwongen ontstond bij gebrek aan

voorstellingen heeft positieve effecten op de kwaliteit van het gecreëerde aanbod.

- **Nieuwe (blijvende) vormen van aanbod.** Digitale (en hybride) vormen van cultuur zijn blijvend. In 2021 zijn er in Noord-Brabant bijvoorbeeld 707 cultuurlocaties ook online te vinden (versus 567 in 2020).
- **Behoeftte aan aanbod aan kleinere setting.** Het publiek, maar ook de makers zijn meer geïnteresseerd in kleinschalige en locatiegeboden vormen van cultuur.

04

Sport

A. Financiële impact van de coronamaatregelen op sport:

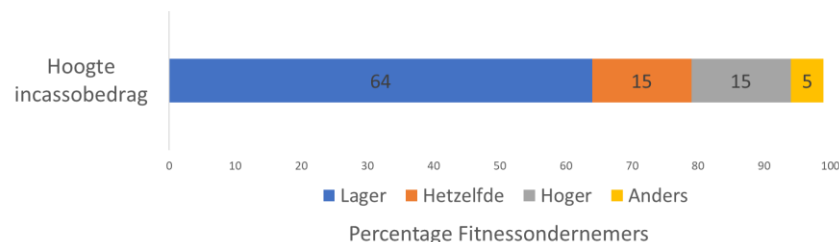
1. De financiële effecten in termen van omzet, inkomen en werkgelegenheid;
2. De verklaringen van deze financiële effecten;
3. De meest getroffen groepen (en typen sport);

De beschikbare informatiebronnen (gericht op de financiële impact van de coronamaatregelen op sport) rapporteren voornamelijk landelijke cijfers. Daarom ligt de focus van deze sub sectie (4A) vooral op landelijke gegevens.

Omzet. Volgens de "Monitor sport en corona IV" (2021) komt (op landelijk niveau) de netto schade voor de breedtesport in 2020 naar schatting uit op 452 miljoen euro. De financiële schade is lager dan in 2020 was ingeschat dankzij o.a. de sport specifieke steunmaatregelen (van 619 miljoen euro). Een groot deel (41%) van de sportondernemers heeft in 2020 en 2021 gebruik gemaakt van de financiële steunmaatregelen van de overheid. Desondanks heeft de sportsector kennelijk een belangrijk omzetverlies geleid. De fitnessbranche bijvoorbeeld heeft in vergelijking met net voor de uitbraak van het coronavirus bijna een kwart van de leden verloren.

Inkomen en werkgelegenheid. Door het grote omzetverlies moesten professionals (en voornamelijk ondernemers) in de sportsector genoeg nemen met een lager inkomen. In 2020 (en 2021) moest bijvoorbeeld de meerderheid van de fitnessondernemers (69%) een deel van hun inkomen

inleveren. Figuur 5 toont de percentages fitnessondernemers die in juli 2021 (t.o.v. januari 2020) een lager (versus hetzelfde of een hoger) bedrag konden incasseren.

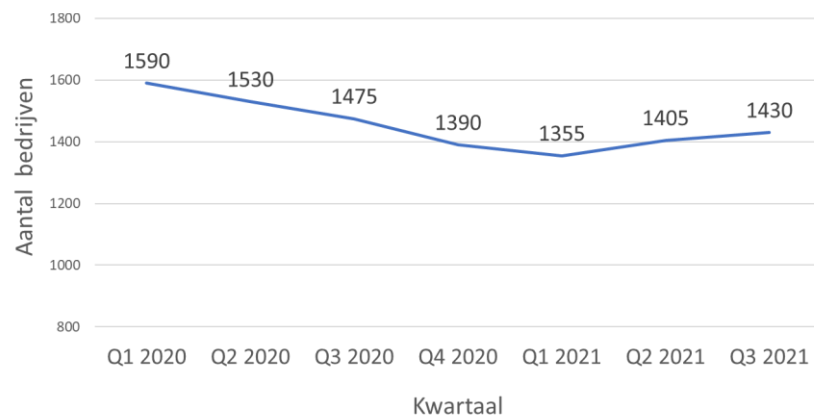

Figuur 5. De percentages fitnessondernemers die in juli 2021 (t.o.v. januari 2020) een lager (versus hetzelfde of een hoger) bedrag konden incasseren.

Bovendien hebben veel fitnessondernemers bezuinigen gedaan op andere kosten, zoals personeelskosten (met directe effecten op werkgelegenheid). De meerderheid, namelijk 56% van de fitnessondernemers heeft personeelsbezuinigingen gerealiseerd.

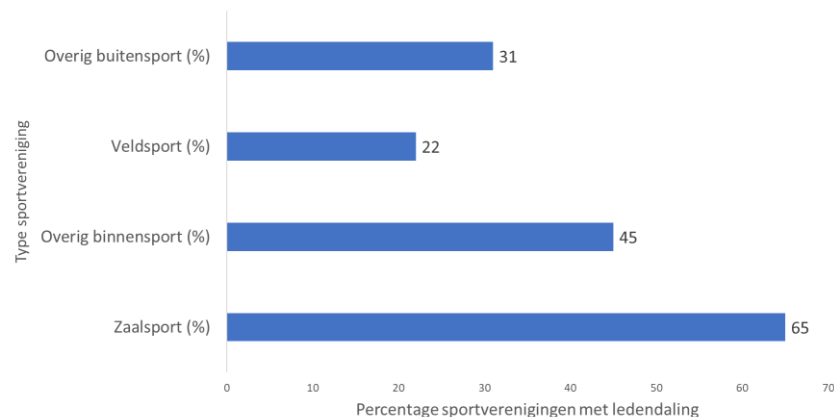
Naast de fitnessondernemers zien we dat organisaties in de sportevenementensector behoorlijk omzetverlies hebben geleid. Volgens de "Monitor sport en corona IV" (2021) hebben veel organisaties omzetsdalingen tot 90 procent gerapporteerd. Daardoor is het aantal bedrijven in bedrijfstakken 'organisatie van sportevenementen' in kwartaal

4, 2020 gedaald met ruim 13% (t.o.v. kwartaal 1, 2020, zie figuur 6 hieronder). Het aantal bedrijven gaat in 2021 langzamerhand omhoog maar de daling is in kwartaal 3 2021 nog steeds boven de 10% (ondanks alle versoepelingen).

Figuur 6. Ontwikkelingen in het aantal bedrijven in bedrijfstakken 'organisatie van sportevenementen', Q1 2020 t/m Q3 2021.

Binnensportbonden en sportbonden die evenementen organiseren. De "Monitor sport en corona IV" (2021) toont aan dat twee groepen financieel het hardst zijn geraakt, namelijk binnensportbonden en sportbonden waarbij het ledenbestand geheel of gedeeltelijk tot stand komt door het organiseren van competities en/of evenementen. Een belangrijke voorspeller van financiële gezondheid is het aantal leden van een sportbond. Figuur 7 laat zien dat voornamelijk de zaalsport (o.a. judo, basketbal, gymnastiek) en de overig binnensport (o.a. zwemmen, bridge, darts) de grootste aantallen leden hebben verloren wegens de coronamaatregelen.

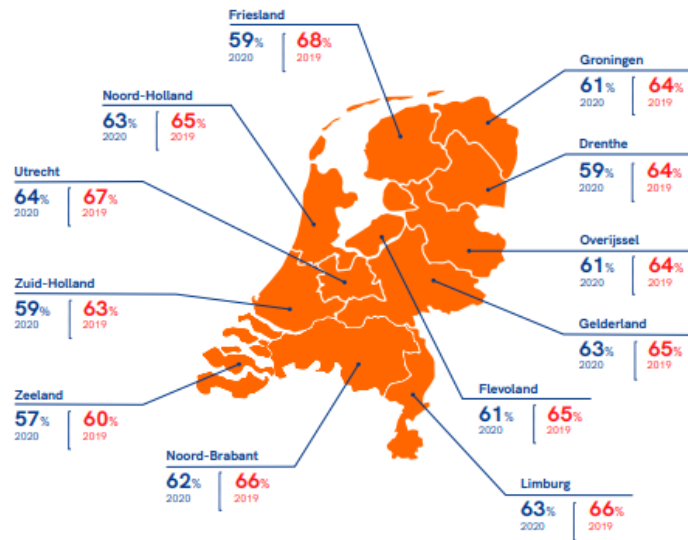
Figuur 7. Percentage sportverenigingen met ledendaling in de periode van oktober 2020 t/m oktober 2021.

B. Impact op het gebruikmaken van sportactiviteiten

1. De ontwikkelingen in het gebruik van de sportactiviteiten
2. De verklaringen van deze ontwikkelingen

Het onderzoek "Zo sport Nederland, trends en ontwikkelingen in sportdeelname" (2020) van NOC*NSF, laat zien dat de coronamaatregelen niet alleen een impact heeft gehad op het ledenaantal (en op het aantal lidmaatschappen), maar ook op de mate en op de manier van sporten. Figuur 8 (zie hieronder) geeft inzicht in het percentage wekelijkse sporters per provincie (versus na de start van de coronamaatregelen). De provincie Noord-Brabant heeft over het algemeen een hoger percentage wekelijkse sporters (66%, in 2019; 62% in 2020) t.o.v. het landelijk gemiddelde (65% in 2019; 61% in 2020). Desondanks vertoont Noord-Brabant (zoals ook de andere provincies) in 2020 een duidelijke daling (namelijk 6,25%) in de wekelijkse deelname aan sport (als gevolg van de maatregelen).

Figuur 8. Percentage deelname aan sport in 2020 (versus in 2019). Bron: NOC*NSF, 2020.

Draagvlak voor maatregelen gericht op sport

Als we kijken naar de houding van de Noord-Brabanders, dan merken we dat ze meer moeite hebben om achter de sport gerelateerde coronamaatregelen te staan ten opzichte van andere maatregelen. De "Brabantse Monitor maatschappelijke effecten coronavirus" (2021) toont bijvoorbeeld aan dat 56% van de Noord-Brabanders positief is over het gebruik van coronatoegangsbewijs voor binnensport (zoals sporten in sportscholen en zwembaden). Dit draagvlak is relatief lager t.o.v. andere maatregelen gericht op bijvoorbeeld thuiswerken (68%) of anderhalve meter afstand (67%).

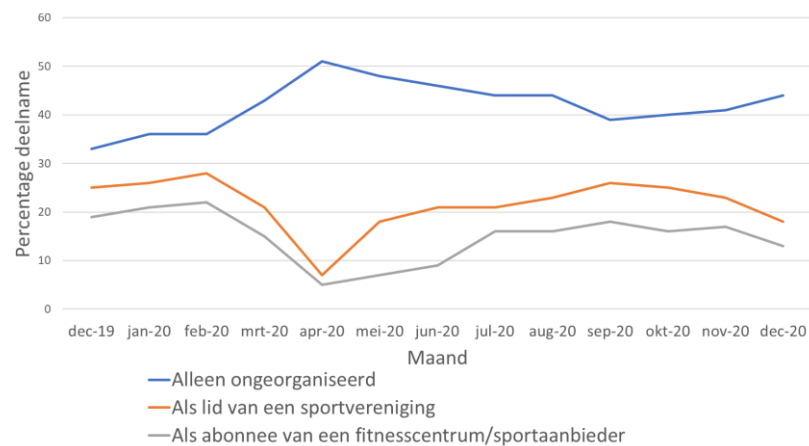
Gedragsverandering: van binnen- naar buitensporten en van georganiseerd naar ongeorganiseerd

De manier waarop mensen sporten is ongetwijfeld veranderd door de coronamaatregelen. Over het algemeen zijn er volgens het onderzoek van NOC*NSF (2020) minder wekelijkse sporters (van 65% in 2019 naar 61% in 2020, op landelijk niveau). De leeftijdsgroepen die het meest geraakt zijn - als het gaat om sportdeelname - zijn voornamelijk jongeren van 5 t/m 12 jaar (21% daling) en ouderen van 65 tot 80 jaar (8% daling). Daarnaast zien we dat vooral de laagopgeleiden minder zijn gaan sporten, namelijk 22% (versus midden- en hoogopgeleiden, respectievelijk 19% en 11%).

Tegelijkertijd is er een stijging van de gemiddelde sportfrequentie (van 9,0 keer per maand naar 9,6 keer per maand). Deze stijging is vooral te danken aan een kleine groep sporters die in 2020 voornamelijk vaker zijn gaan buitensporten (bijv. wandelen, hardlopen, fietsen of fitness-buiten). De resultaten laten zien dat bijvoorbeeld wandelsport niet alleen de meest beoefende sport was in 2020 maar ook dat de deelname aan wandelsport toegenomen was in 2020 (t.o.v. 2019) met ruim 24%.

Bovendien is het opvallend dat wegens de coronamaatregelen aanzienlijk meer mensen in 2020 ongeorganiseerd zijn gaan sporten. Figuur 9 van het onderzoek "Zo sport Nederland, trends en ontwikkelingen in sportdeelname" (2020) van NOC*NSF laat zien dat ongeorganiseerd sporten veel populairder is geworden tijdens de periode van de coronamaatregelen en de lockdowns t.o.v. sporten als lid van een sportvereniging of een fitnesscentrum.

Figuur 9. Ontwikkelingen in de deelname aan ongeorganiseerd versus georganiseerd sport (via een sportvereniging of sportaanbieder)

05

Erfgoed

A. Financiële impact van de coronamaatregelen op erfgoed

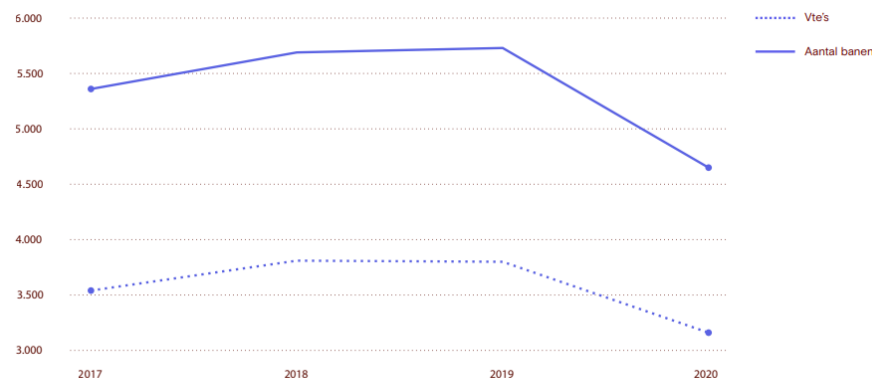
1. *De financiële effecten in termen van omzet, inkomen en werkgelegenheid;*
2. *De verklaringen van deze financiële effecten;*
3. *De meest getroffen groepen*

De coronamaatregelen hebben ook een aantal consequenties gehad voor de erfgoedsector, net zoals voor de andere sectoren. Onderstaande is niet volledig, maar beschrijft wat er uit bestaande onderzoeken blijkt aan impact.

Omzet. Volgens het "Rapportage impact van corona op de erfgoedsector in Noord-Brabant" (2020) zijn erfgoedinstellingen die geheel of grotendeels afhankelijk zijn van eigen inkomsten het meest direct getroffen. Een voorbeeld daarvan zijn musea die ook tijdens de versoepelingen veel activiteiten stil moesten leggen en/of dicht moesten blijven. Hierdoor waren er ook minder inkomsten uit horeca volgens het onderzoek "Waarde van cultuur" (2022). Volgens het onderzoek van VisitBrabant "Trends en ontwikkelingen in het coronatijdperk" (2021), hebben met name de kleine musea te lijden onder de hoge vaste kosten en het achterblijven van de omzet uit kaartverkoop. In totaal heeft tijdens het coronatijdperk een daling van 74% aan het aantal bezoekers van Brabantse musea plaatsgevonden.

Werkgelegenheid. Op het gebied van (culturele) erfgoed is Noord-Brabant in 2020 een van de hardst getroffen provincies als het gaat om de daling in het aantal banen (wegens de

coronamaatregelen). Volgens het onderzoek "Waarde van cultuur" (2022), is het aantal banen in de sub sector kunsten en (cultureel) erfgoed in 2020 afgenomen met ongeveer 14% t.o.v. 2019 (zie figuur 10).

Figuur 10. Arbeidsvolume in de sub sector kunsten en (cultureel) erfgoed in termen van aantallen banen en Fte's. Bron: Waarde van cultuur (2022).

Werknemers met kleinere contracten en oproepkrachten.

Aangezien erfgoed hoort bij de sub sector kunsten en cultureel erfgoed, zie we hier ook (zoals bij sectie 3 "Cultuur" van dit rapport) dat met name werknemers met kleinere contracten (van minder dan 12 uur) het hardst getroffen zijn. Daarnaast zien we dat de oproepkrachten in Noord-Brabant aanzienlijk getroffen zijn. Dat heeft te maken met het feit dat Noord-

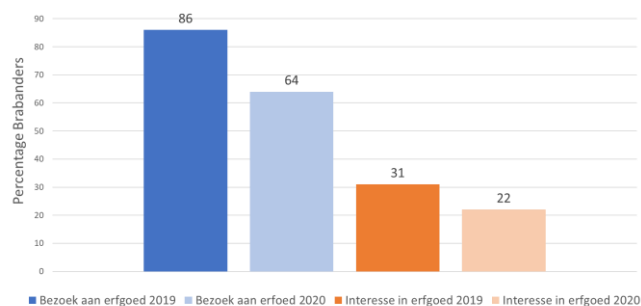
Brabant meer oproepkrachten heeft in de sub sector kunsten en cultureel erfgoed t.o.v. de rest van Nederland. Het aantal banen voor oproepkrachten is dan ook in Brabant meer gedaald vergeleken met het Nederlandse gemiddelde (respectievelijk 18% versus 11%).

B. Impact op het gebruikmaken van erfgoedactiviteiten

1. De ontwikkelingen in het gebruik van erfgoedactiviteiten
2. De verklaringen van deze ontwikkelingen

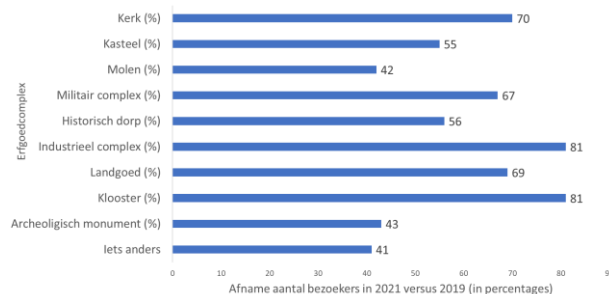
Bezoek en interesse in erfgoed. Het onderzoek "Waarde van cultuur" (2022) toont aan dat er tijdens de coronacrisis in 2020 en 2021 een aanzienlijke daling in het bezoek aan erfgoedcomplexen is geweest. Vergeleken met 2019 bezochten 30% minder Brabanders de Brabantse erfgoedcomplexen (zie figuur 11).

Dit waren voornamelijk historische dorpen of -stadsdelen, kerken en kastelen. Deze erfgoedcomplexen waren ook voor de coronacrisis (in 2019) de populairste soorten erfgoed om te bezoeken. Opvallend is dat (naast het aantal bezoeken) ook de interesse van de Brabanders in erfgoed is afgenomen. Volgens de peiling van het onderzoek "Waarde van cultuur" (2022) geven in 2021 (vergeleken met 2019) 34% minder Brabanders aan dat ze geïnteresseerd zijn in erfgoed (zie figuur 11).

Figuur 11. Percentages Brabanders die (voor versus na de coronamaatregelen) Brabantse erfgoedcomplexen heeft bezocht/ interesse hebben in erfgoed.

Bovendien wordt erfgoed in het algemeen (en tradities en monumenten in het bijzonder) gezien als minder belangrijk voor de Brabantse identiteit in 2021 t.o.v. 2019. De bijdrage van erfgoed aan de Brabantse identiteit is met 7% gedaald (na de implementatie van de coronamaatregelen). Over het algemeen zien we dat (op landelijk niveau) bepaalde categorieën erfgoedcomplexen een grotere daling in het aantal bezoekers hebben doorgemaakt (zie figuur 12). Dit zijn voornamelijk de kloosters (81% daling), de industriële complexen (81% daling) en de kerken (70% daling).

Figuur 12. Afname aantal bezoekers van erfgoedcomplexen in 2021 t.o.v. 2019 (op landelijk niveau)

06

Vrijetijd

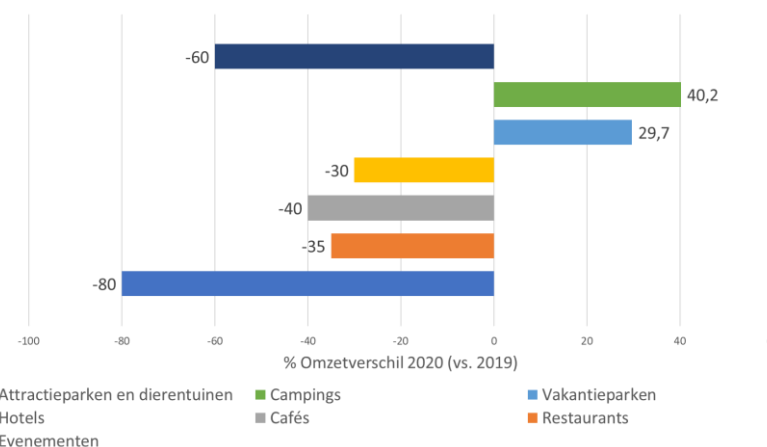

A. Financiële impact van de coronamaatregelen op vrijetijd

1. De financiële effecten in termen van omzet, inkomen en werkgelegenheid;
2. De verklaringen van deze financiële effecten;
3. De meest getroffen groepen

Als "vrijetijd" beschouwen wij alle activiteiten die voornamelijk buitenshuis plaatsvinden en die worden ondernomen voor persoonlijke voldoening. Dit is exclusief cultuur, sport en erfgoed die behandeld zijn door de vorige secties van dit rapport. Deze activiteiten zijn bijvoorbeeld het bezoeken van attracties (zoals attractieparken en dierentuinen), evenementen (zoals festivals), horeca en vakantieparken/campings.

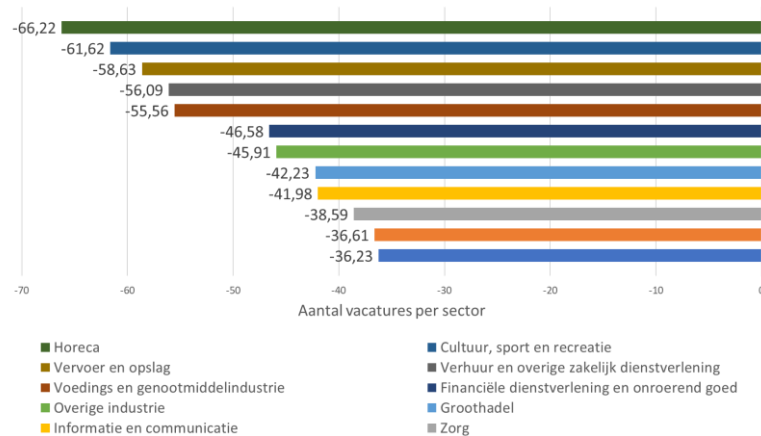
Omzet. Als we kijken naar de financiële effecten van de coronamaatregelen, zien we dat de meeste bedrijven binnen de vrijetijdsbranche een aanzienlijk omzetverlies leden in 2020. Het onderzoek "Trends en ontwikkelingen in het coronatijdperk" (2021) toont aan dat de evenementbranche in Noord-Brabant (met een omzetverlies van 80% t.o.v. 2019) de grootste verliezer was in 2020 (zie figuur 13). Er zijn wel twee uitzonderingen, namelijk de vakantieparken en de campings die in 2020 juist een omzetverhoging realiseerden t.o.v. 2019 (respectievelijk 29,7% en 40,2% hogere omzet). Dat valt te verklaren doordat veel Nederlanders tijdens de vakantieperiodes in 2020 kozen voor accommodaties die open mochten blijven (o.a. wegens de frisse lucht en de mogelijkheid voor 1,5 meter afstand).

Figuur 13. Omzetverschil tussen 2020 en 2019 in de vrijetijdsbranche in Noord-Brabant.

De belangrijkste oorzaak van de grote omzetverliezen is uiteraard de afgenomen capaciteit vanwege beperkingen in groepsgrootte en openingstijden. Wat betreft bijvoorbeeld restaurants was de capaciteit in 2020 gedaald tot 60%. In sommige gevallen, zoals bij restaurants, zijn er nieuwe verdienmodellen tot stand gekomen (zoals bezorgservice en afhaalmaatlijden) maar deze oplossingen compenseerden niet volledig voor de financiële schade door de corona uitbraak en de maatregelen).

Werkgelegenheid. Wat betreft het aantal vacatures naar sector, laat het onderzoek van "Arbeidsmarkt Inzicht" (2021) zien dat de sectoren horeca en cultuur, sport en recreatie de twee zwaarst getroffen sectoren zijn in Noord-Brabant (zie figuur 14). Deze twee sectoren (beide in de vrijetijdsindustrie) hadden na de eerste lockdown in 2020 de sterkste daling in openstaande vacatures.

Figuur 14. Overzicht van de zwaarst getroffen sectoren (in termen van daling van vacatures) in Noord-Brabant (vier weken na de corona lockdown versus acht weken voor de lockdown).

Horecapersoneel. In lijn met resultaten hiervoor, laat "Arbeidsmarkt Inzicht" (2021) ook zien dat beroepsgroepen zoals koks, keukenhulpen, managers horeca, kelners en barpersoneel de grootste dalingen hebben meegemaakt in termen van beschikbare vacatures wegens de coronamaatregelen. Vier weken na de lockdown in 2020 (versus acht weken voor de lockdown) zien we bijvoorbeeld dat de afname van het aantal vacatures voor koks 32% groter was ging ten opzichte van beroepen zoals schoonmakers of administratief medewerkers.

B. Impact op het gebruikmaken van vrijetijdsactiviteiten

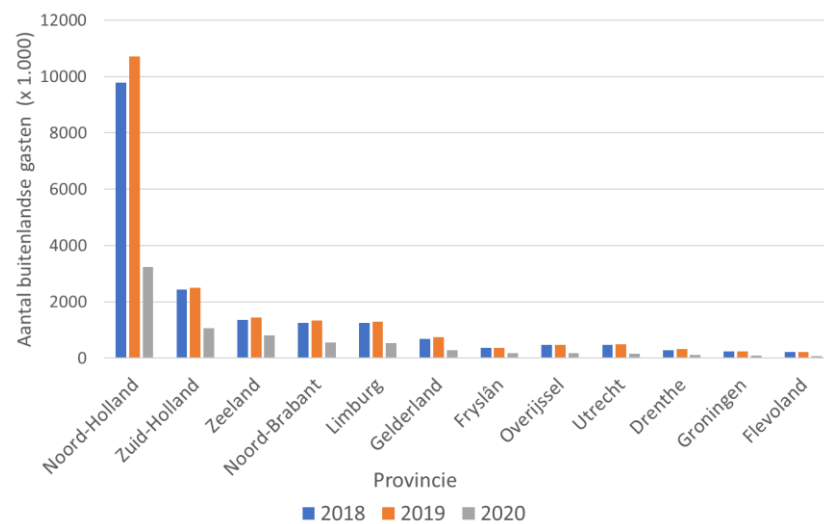
1. De ontwikkelingen in het gebruik van vrijetijdsactiviteiten
2. De verklaringen van deze ontwikkelingen

Over het algemeen is er een sterke daling in het gebruikmaken van verschillende vrijetijdsactiviteiten. Naast het bezoek aan attracties en horeca, zijn toerisme en hotelverblijf een belangrijke vrijetijdsbesteding. "Trends en ontwikkelingen in het coronatijdperk | VisitBrabant (2021)" toont aan dat Noord-Brabant in 2020 minder gasten heeft gehad (t.o.v. 2019). Het aantal gasten in Noord-Brabant (toeristisch en zakelijk, binnenlands en buitenlands) is bijvoorbeeld gedaald met 34%. Bovendien is het aantal overnachtingen in gedaald met 26%.

Het aantal *nationale* hotelgasten in Brabant is in het derde kwartaal van 2020 gestegen met 14% (t.o.v. 2019). Dat is echter te verklaren door de strenge regels die in 2020 voor (internationale) reizen en vakantie zijn geïmplementeerd, waardoor veel Nederlanders hebben gekozen om een binnenlandse vakantie te boeken.

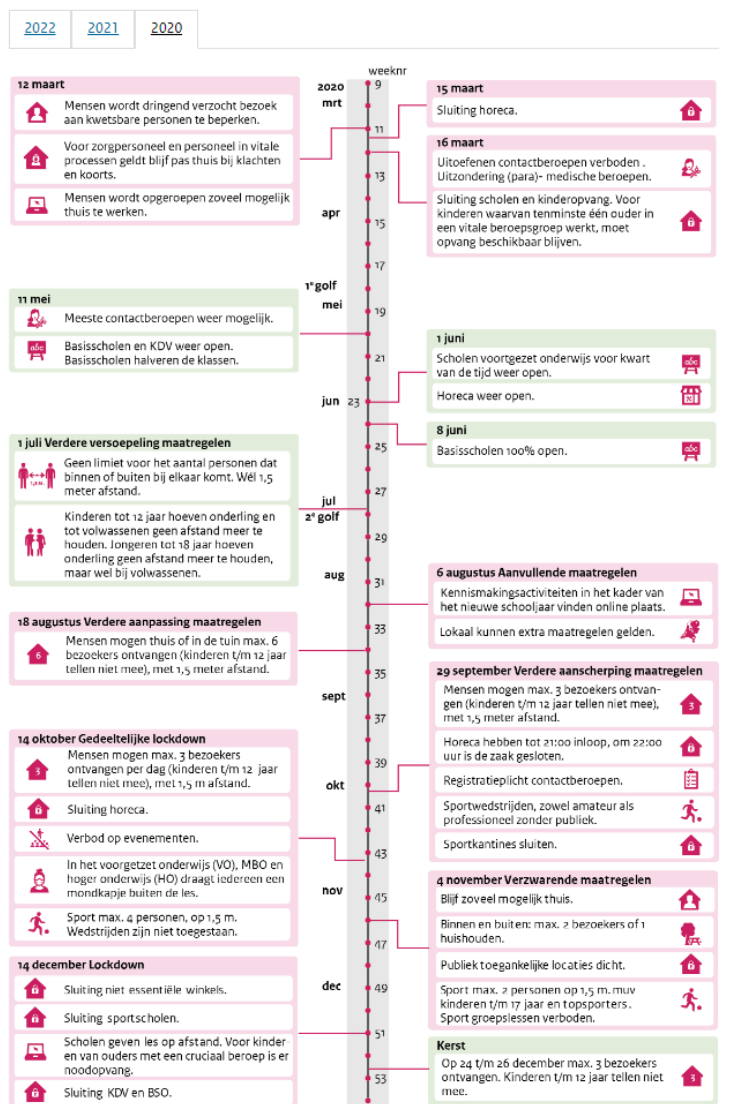
Wat betreft de buitenlandse gasten is er een sterke daling geweest ten opzichte van 2019 volgens het Trendrapport van het CBS "Trendrapport toerisme, recreatie en vrijetijd" (2021, zie figuur 15). Desondanks merken we dat de afname in het aantal buitenlandse gasten in Noord-Brabant (59%) minder sterk is geweest vergeleken met deze van provincies zoals Utrecht en Drenthe met 67%.

Figuur 15. Ontwikkelingen buitenlandse toeristen in Nederland tussen 2018 en 2020.

Bijlage 1: landelijke coronamaatregelen

1.1 Maatregelen 2020

Bijlage 2: Overzicht Steunpakketten Noord-Brabant 2020 t/m 2022

- **Vijf miljoen voor Brabantse economie**
 - Steun gericht op het verbeteren van de informatievoorziening voor ondernemers en hun medewerkers en op het beschikbaar maken van online scholing voor mensen zonder werk (of voor hen die thuiswerken als gevolg van de corona-uitbraak)
- **Ondersteuning van innovatief MKB/ Corona-overbruggingslening (COL)**
 - Steun (in de vorm van een lening) gericht op het helpen van kleine startende en Scale-up bedrijven die niet of nauwelijks aanspraak maken op de Rijksregelingen (omdat zij vaak nog geen noemenswaardige omzet draaien)
- **Noodfonds voor starters**
 - Steun in de vorm van noodkrediet gericht op het helpen van startende bedrijven (vanaf 15.000 tot 30.000 euro)
- **16 miljoen in de arbeidsmarkt**
 - Steun gericht op de Brabantse arbeidsmarkt om vraag en aanbod van werk samen te brengen (via het platform 'Brabant voor mekaar') en om initiatieven te ontwikkelen voor het aantrekken, behouden en ontwikkelen van talent

Cultuur gerichte interventies

- **Steunplan cultuur**
 - Er is 2 miljoen euro beschikbaar gesteld ter ondersteuning van de culturele sector met cofinanciering van gemeenten en rijk. Van de provinciale middelen is 1,3 miljoen beschikbaar gesteld aan grote culturele instellingen en 0,7 miljoen aan middelgrote theaters buiten de grote steden. De provincie is coulant voor instellingen die (meerjarig) subsidie van ons hebben ontvangen bij het niet kunnen realiseren van de prestatie-eisen
- **Steunplan theaters**
 - Er is 0,6 miljoen euro aan hulp voor theaters in financiële moeilijkheden beschikbaar gesteld, met cofinanciering gemeenten.
- **Perspectief budget**
 - Er is twee keer 0,25 miljoen euro beschikbaar gesteld voor culturele instellingen om culturele initiatieven te stimuleren.

- **Kwijtschelding huur Museumkwartier**
 - Er is voor 0,169 miljoen euro aan huur voor het Museumkwartier kwijtgescholden.
- **Aanpassing voorwaarden Brabant C-fonds**
 - Vereenvoudiging verantwoording, waardoor ook voor corona gerelateerde problemen hulp kon worden geboden aan culturele instellingen.
- **Onderzoek impact cultuursector**
 - Het uitvoeren van een onderzoek naar de gevolgen van de coronacrisis voor de Brabantse cultuursector.
- **Besluit 'Terug naar het reguliere budget' teruggedraaid**
 - Het voorgenomen besluit om het subsidiebudget vanuit de provincie voor de culturele sector terug te schroeven is teruggedraaid.
- **Oprichten Coronaloket**
 - De oprichting van een informatie- en meldpunt voor de cultuursector over vragen en opmerkingen over de coronamaatregelen en gevolgen.
- **Tijdelijk verhogen maximale reserves**
 - De aanpassing van de subsidieregeling, waardoor reserves konden worden verhoogd.
- **culturele instellingen**
 - Het Rijk en provincie konden worden uitgekeerd. Dit mag tot medio 2024
- **Coulance rondom subsidie Kunstloc**
 - Doorbetaling bestaande subsidieregelingen en lichte verantwoording over de uitgevoerde werkzaamheden.
- **Oprichting overleg toekomstbestendige theaters**
 - Het uitvoeren van een eenmalige meting omtrent hoe de Brabantse theaters ervoor staan.

Naast deze op cultuur gerichte interventies zijn er algemene economische interventies geweest die ook gericht waren op ondernemers uit de CESV-sectoren:

- **Oprichting periodiek overleg Brabantse economie**
 - De oprichting van een periodiek overleg om bij partners op te halen wat er speelt binnen de Brabantse economie.
- **Intensivering samenwerking ontwikkelmaatschappijen**
 - De intensivering van het overleg tussen de regionale ontwikkelmaatschappijen om hun agenda's op elkaar afstemmen en af te stemmen op de agenda van de provincie.
- **Publicatie impact corona op de economie**
 - Een dagelijkse update van de stand van zaken wat betreft de impact van de corona crisis op de Brabantse economie.
- **Oprichting crisisberaad PACT-Brabant Oprichting crisisberaad PACT-Brabant**
 - Onder leiding van GS EZ is PACT in crisis beraad frequent samengekomen om te spreken over de effecten op het gebied van economie en arbeidsmarkt.
- **Oprichting Brabant Business Panel**
 - Deelnemende Brabantse ondernemers vullen regelmatig een enquête in. In deze enquête wordt gekeken hoe deze bedrijven aankijken tegen een aantal bedrijfseconomische factoren.

